

ВПЛИВ ГЕНДЕРНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ АСПЕКТІ

У статті проаналізовано вплив гендерного знання та методів гендерної педагогіки на формування критичного мислення під час вивчення дисциплін у вищій школі.

Ключові слова: гендерна педагогіка, критичне мислення, міждисциплінарний зв'язок.

© Мельниченко О.В., 2016

Вступ. Однією з важливих перешкод, що заважає розвитку суспільства на шляху до сучасного, цивілізованого, демократичного майбутнього, є проблема формування гендерного паритету та гендерної політики в Україні. Освіта в цьому аспекті є найважливішим методом вирішення проблеми гендерної нерівності та гендерного дисбалансу, основою для формування нового критичного мислення.

Для створення умов гендерної рівності та рівноправного розвитку особистості, незалежно від статі, у сучасному українському суспільстві мають бути зроблені радикальні зрушення в гендерній соціалізації дітей та юнацтва, зруйновані гендерні стереотипи, створені умови для мобільності гендерних ролей чоловіків і жінок у суспільстві. Тому перш за все треба відмовитися від обмежувального, диференційного підходу до виховання людини залежно від її статі. Замість цього метою навчання та виховання має стати індивідуальний, особистісний розвиток кожної людини.

Важливість формування гендерних взаємовідносин у молодого покоління зумовлена значними змінами в ролях чоловіків і жінок у сучасному суспільстві, підвищенням уваги до людської особистості як унікальної, неповторної сутності, індивідуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суспільні зміни кінця ХХ — початку ХХІ ст. в Україні викликали необхідність перебудови системи освіти та її адаптації до нових реалій і вимог. Основою для виникнення гендерного підходу в освіті та вихованні стало нове соціальне знання (М. Фуко, І. Гофман, П. Бергер, Т. Лукман та ін.) і наукові роботи теоретиків фемінізму, які були майже невідомі в Україні до недавнього часу (Дж. Скотт, Дж. Батлер, Ю. Кристева, Л. Ірігарей та ін.). Гендерній проблематиці в освіті приділяли увагу такі дослідники, як І. Кон, О. Ярська-Смирнова, Л. Попова, Л. Штильова, І. Кльоцина, О. Чеснокова та ін. Доцільність гендерної освіти в Україні було обґрунтовано в наукових розвідках Т. Талько, Т. Дороніної, О. Луценко та ін.

Більшість дослідників зауважує, що абстрактне знання норм моралі та законів суспільства не є гарантом рівноправних стосунків між чоловіком та жінкою, мобільної зміни ними ролей у суспільстві, звільнення від гендерних стереотипів. Важливого значення набуває власний соціальний досвід гендерної взаємодії у реальному житті, який підкріплюється індивідуальною системою цінностей, орієнтацій, настанов, внутрішньою позицією та вмінням критично мислити й аналізувати реальний стан взаємовідносин між чоловіками та жінками в українському суспільстві. У цьому аспекті на першій план висувається гендерна освіта та її роль у формуванні у студентської молоді дійсно рівноправної моделі взаємовідносин між чоловіками та жінками. На нашу думку, цей процес відбувається не тільки завдяки викладанню предмета гендерної педагогіки, гендерної соціології або гендерної психології. Він є набагато глибшим та різноманітнішим і охоплює майже всі дисципліни навчальної програми вишу незалежно від спеціальності, яку прагне отримати студент: філософію, соціологію, культурологію, релігієзнавство, політологію, право, психологію, етику, педагогіку у всіх її проявах тощо.

Мета: на основі аналізу міждисциплінарних зв'язків предметів навчального плану вищої школи дослідити вплив гендерної педагогіки на формування критичного мислення студентів.

Завдання: проаналізувати стан розвитку критичного мислення студентів; визначити комплекс методів з формування критичного мислення під час вивчення гендерної педагогіки.

Гендерні дослідження є відносно молодого дисципліною як у світовій освіті, так і у вищій школі України. Однією з головних особливостей гендерної педагогіки як яскравої частини Gender study є критичний підхід, що спрямований на зміну існуючого стану речей щодо гендерної рівності, а також активне, свідоме ставлення та критика владних структур всіх рівнів (центральної, регіональної, місцевих) стосовно гендерної

політики. Крім того, однією із сильних сторін цієї дисципліни є її послідовність та зосередження на питаннях соціальної відповідальності влади, що також дозволяє безпосередньо формувати критичне мислення студентів.

Зміст гендерних досліджень має яскраво виражений міждисциплінарний компонент. Він прямо пов'язаний з філософією, соціологією, культурологією, релігієзнавством, політологією, правом, психологією, етикою, педагогікою тощо. Крім того, він має як емпіричний, так і теоретичний контекст, тобто гендерні дослідження можуть і мають вивчатися практично всіма студентами. Це пов'язано з тим, що неможливо відокремити проблеми статі, класу, етнічної приналежності, раси, віри, сексуальності одне від одного. Звідси логічно випливає висновок про те, що методи навчання і програми у сфері гендерних досліджень вимагають постійного розвитку.

Головним завданням гендерної педагогіки у вищій школі є гарантування студентам рівних можливостей у навчанні та соціальній діяльності, а також вільного висловлювання своєї думки, що, у свою чергу, і є запорукою формування критичного мислення.

Слід зазначити, що гендерні дослідження мають свої педагогічні та дидактичні аспекти. Як уже зазначалося раніше, предмет гендерних досліджень характеризується плюралізмом, який можна розглядати як одну із найсильніших сторін дисципліни. Власне гендерні дослідження як предмет вивчення є містком між гуманітарними, соціальними та природничими науками.

Значною заслугою гендерних досліджень є розробка низки методів критики владних структур щодо гендерної рівності та гендерної політики у суспільстві. Проте слід зазначити, що викладачі гендерних досліджень безперервно працюють у напрямі покращення та подальшого розвитку методів як самої критики, так і формування критичного мислення у студентів. Дидактика гендерних досліджень, тобто інструкція щодо методів, стратегій та підходів, має своє історичне коріння в теорії критичної педагогіки 80–90-х років ХХ ст. Наприклад, Пауло Фрейре (Freire P., 1970, p. 60), який є одним із ключових мислителів критичної педагогіки, вважав, що групи, які відчувають тиск та нерівність (жінки, етнічні, расові, релігійні тощо), повинні мати своє власне навчання та свою власну історію, а не навчатися за посібниками з історії, політології та соціології, що були створені виключно чоловіками. У той же час методи і стратегії фемінізму, антирасизму та громадської активності 60–70-х років ХХ ст. надихнули до життя інноваційну педагогіку і дидактику, які є основою гендерних досліджень сьогодні. Тому іноді дуже важко провести чітку межу між антирасистською, феміністською, гендерною педагогікою.

Важливо зазначити, що в межах гендерних досліджень не існує єдиного універсального педагогічного чи дидактичного підходу до формування критичного мислення. Попри це слід чітко розрізняти педагогічні гендерні дослідження та статевий підхід. Гендерні дослідження допомагають критично ставитися до політики владних структур, а їх зміст часто має сильний вплив на студентів. Такий феномен пов'язаний з тим, що, з одного боку, гендерні дослідження є досить теоретичною, критичною дисципліною, а з другого — ця дисципліна дає досвід розв'язання проблем у конкретних соціальних, культурних, політичних і економічних умовах, що знаходяться на перетині особистісної та суспільної сфери.

З освітньої точки зору це вимагає від педагога уваги як до емоційної, так і раціональної частини процесу навчання. В науковій літературі часто можна знайти описання методу, що іноді називають *емфатичним*, або чуйним. Він передбачає, що під час гендерних досліджень студент не тільки навчається читати критично, а й уважно. Емфатичний метод насамперед передбачає отримання великої кількості точок зору та ідей. Інакше кажучи, основна ідея цього методу полягає в тому, що студенти мають зрозуміти текст та сформулювати своє уявлення про події, перш ніж викладач або інші студенти висловлять свою власну думку (Henderson E., 2015, p. 25). Завдяки емфатичному методу останні позбуваються своїх гендерних стереотипів та інших упереджень, яких зазвичай дуже важко уникнути. Можна стверджувати, що завдяки цьому способу студент набуває навичок важливого мистецтва конструктивної та обґрунтованої критики існуючого стану гендерної рівності у суспільстві. Крім очевидної актуальності гендерних проблем у соціально-політичних та педагогічних дослідженнях, гендерна педагогіка допомагає студентам стати незалежними у своїх думках та діях. У такому разі важливим є не той обсяг знань з гендерної педагогіки, який здобули студенти, а те, як вони його використовують та що можуть зробити завдяки цим знанням, а також здатність студента до рефлексії, перетину кордонів між різними дисциплінами, розв'язання конфліктів та різних інтерпретацій подій. Це робить гендерну педагогіку динамічним полем, що перебуває в постійному русі й сповнене ідей. Для того щоб зрозуміти концепцію взаємозв'язку цієї дослідницької сфери, треба розглядати міжособистісні комунікації не як явище з фіксованими, вічно дійсними значеннями (те, що ми маємо), а як те, що ми робимо.

Як свідчить європейський досвід викладання гендерної педагогіки, досягти поставлених цілей можливо лише тоді, коли викладач дотримується нових сучасних методів, наприклад методу командних ігор. Цей метод дозволяє продемонструвати елементи, ситуації та способи

домінування і дискримінації в навчальному контексті. Крім того, науково-дослідну роботу студентів з гендерної педагогіки теж можна організувати у формі групового, командного проекту (Lundberg A., Werner A, 2012, p. 25–26). Цей метод дозволяє досягти такого ефекту: коли різні види фарби змішуються для створення нових кольорів, це унеможливує відновлення у «чистому» вигляді як базового, так і змішаних у ньому кольорів.

До методики формування критичного мислення під час здобуття гендерних знань належить і кейс-метод, який використовується з метою формування у студентів реалістичних уявлень про гендерні взаємовідносини, усвідомлення ними специфіки гендерної взаємодії, відпрацювання варіантів розв'язання проблемних, гендерно-конфліктних ситуацій. Метод Кейса (Case study) — це метод аналізу ситуацій. Суть його полягає в тому, що студентам пропонується осмислення реальної життєвої ситуації, описання якої одночасно відображає не тільки певну практичну проблему, а й актуалізує відповідний комплекс знань, який необхідно засвоїти при розв'язанні цієї проблеми. При цьому остання не має однозначних рішень, тому Кейс-метод має значну виховну цінність. Він допомагає студентам краще зрозуміти гендерну теорію, навчає критично аналізувати різні проблемні гендерні ситуації і знаходити шляхи та способи їх вирішення, дає можливість робити теоретичні узагальнення на основі конкретних

прикладів, використовуючи для цього теоретичні знання, здобуті під час лекцій і бесід.

До методики формування соціального досвіду гендерної взаємодії належать методи гри й тренінгу. Звернення до них зумовлено тим, що гендерні уявлення у студентів базуються на взаєминах з однолітками, у ході яких відбувається усвідомлення себе як представника певної статі, своїх потреб, пов'язаних з гендерним формуванням і розвитком.

Під час розробки технології гри необхідно враховувати, що моделлю комплексної ділової гри є цикл сюжетно-тематичних ігрових програм, спрямований на формування у студентів соціального досвіду гендерної взаємодії в процесі засвоєння гендерно-соціальних норм. Залучаючи студентів до різноманітної діяльній взаємодії зі світом, гра здатна надати їм широку палітру життєво необхідних, соціально-цінних і особистісно значущих знань, умінь та навичок.

Висновки. Гендерна педагогіка за допомогою сучасних методів навчання (емфатичного, перехресного діалогу, рольових ігор тощо) здійснює вагомий внесок у розвиток критичного мислення студентів, створення умов для конструктивного співробітництва студентських груп та студентського середовища в цілому. Однак слід зауважити, що під час навчання з метою підвищення обізнаності про статеві відмінності або гендерну нерівність не можуть бути застосовані примусові методи, навіть для створення консенсусу.

ДЖЕРЕЛА

1. Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. — New York : Continuum. — 160 p.
2. Henderson, E. (2015). *Gender Pedagogy / Teaching, Learning and Tracing Gender in Higher Education*. — Basingstoke : Palgrave Macmillan. — P. 1–38. DOI:10.1057/9781137428493.0007.
3. Lundberg, A., Werner, A. *Between Experience-Based Learning and Scholarly Dialogue*. http://genus.gu.se/digitalAssets/1470/1470887_edu-ped_web.pdf

Мельниченко О.В.

ВЛИЯНИЕ ГЕНДЕРНОЙ ПЕДАГОГИКИ НА ФОРМИРОВАНИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОМ АСПЕКТЕ

В статье проанализировано влияние гендерного знания и методов гендерной педагогики на формирование критического мышления при изучении дисциплин в высшей школе.

Ключевые слова: гендерная педагогика, критическое мышление, междисциплинарная связь.

O. Melnychenko

**INFLUENCE OF GENDER PEDAGOGY ON FORMATION OF CRITICAL THINKING
IN INTERDISCIPLINARY COMMUNICATION**

The article analyzes the impact of gender knowledge and gender pedagogy methods on the formation of critical thinking while studying disciplines in high school. The main task of gender pedagogy in higher education is to ensure students equal opportunities in education and social activities, and their free expression of thought, which in turn is the key to the formation of critical thinking.

The subject Gender Studies is characterized by pluralism, which can be regarded as one of the strongest features of discipline. That gender studies as a subject of research and education, is a bridge between the humanities, social and natural sciences. Contents of Gender Studies have a pronounced interdisciplinary component. It is directly related to philosophy, sociology, cultural studies, religious studies, political science, law, psychology, ethics, pedagogy etc. In addition, it has both empirical and theoretical context, which gender studies can and should be studied by all students virtually. This is because it is impossible to separate the issues of gender, class, ethnicity, race, religion, sexuality apart.

The great merit of gender research is the development of a number of methods of criticism of authorities on gender equality and gender politics in society. Gender studies help politicians critical of authorities and their content often has a strong impact on students. On the one hand, gender studies is rather theoretical, critical discipline, on the other hand, this discipline provides the experience of solving problems in specific social, cultural, political and economic conditions that are at the intersection of the personal and public spheres. Besides the obvious relevance of gender issues in the socio-political and pedagogical studies, gender pedagogy helps students become independent in their thoughts and actions. This makes gender pedagogy dynamic field that is in constant motion and full of ideas.

Gender education with modern teaching methods (emphatically, cross dialogue, role plays, etc.) makes a significant contribution to the development of critical thinking of students, creating conditions for constructive cooperation student groups and student community as a whole. However, during training to increase awareness of sex differences or gender inequality it is not recommended to implement coercive methods even for achieving a consensus.

Key words: *gender pedagogy, critical thinking, interdisciplinary communication.*

Стаття надійшла до редакції 10.10.2016

Прийнято до друку 15.10.2016